

ΚΛΕΙΩ

Τόμος Γ'.
ΑΡΙΘΜ. 10 (58).

Συνδρομή, αρχομένη ἀπὸ 1. Ἰανουαρίου καὶ 1. Ἰουλίου ἑκάστου ἔτους, ἑξάμηνος μόνον
καὶ προπληρωτέα: Πανταχοῦ φράγκ. χρ. 10 ἢ μάρκ. 8.

ΕΤΟΣ Γ'.
τῇ 15/27. Μαΐου 1887.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1815 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δημήτριος, τραπεζίτης, ἔγεννήθη ἐν Βυτίνῃ τῆς Γορτυνίας· ἐθανατώθη δὲ τῷ 1821, μίαν πρὸ τοῦ Πατριάρχου ἐβδομάδα σὺν τῷ υἱῷ Μιχαήλ, τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ καὶ τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ Δημητρίῳ Σκαναβῆ. Ἡ οἰκογένεια αὕτη οὐδεμίαν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὸν ἐκ Νάξου καταγόμενον Ἰ. Παπαρρηγόπουλον, τὸν διατελέσαντα πρόξενον τῆς Ρωσσίας ἐν Πάτραις καὶ ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος ἐξεπαιδεύθη ἀπὸ τοῦ 1822—1830 ἐν τῷ κατὰ τὴν Ὁδησσὸν Λυκείῳ Riche-lieu ὡς ὑπότροφος Ἀλεξάνδρου Α'. Ἐκεῖ εἰς τῶν ὑποδιευθυντῶν τοῦ Λυκείου, ὁ Körppen, ἀναγνούς ποτε μίαν τῶν ἱστορικῶν ἐκθέσεων του, προανήγγειλεν αὐτῷ τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ διατρέξῃ.

Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1830 ἐξηκολούθησε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ τότε ἀκμάζον Κεντρικὸν Σχολεῖον, ὑπὸ τὸν Μέγαν Διδάσκαλον Γ. Γεννάδιον, τοῦ ὁποίου καὶ οἰκότροφος ἦτο καὶ τοῦ ὁποίου σῶζει πάντοτε εὐγνώμονα μνήμην. Τὸ περίεργον εἶνε

ΚΛΕΙΩ. ΤΟΜΟΣ Γ'.

ὅτι δὲν διέπρεπεν ἐπὶ ἐπιμελείᾳ καὶ ἤλεγχεν αὐτὸν ὁ ἐκ μητρὸς θεὸς, λέγων ὅτι „δὲν θὰ γίνῃ ποτέ ἄνθρωπος“. Ἐπέζησεν ὅμως ὁ ἀγαθὸς γέρον ἵνα ἴδῃ ὅτι ἡ προφητεία του δὲν ἐπηλήθευσεν. Ἦτο δὲ ὁ νέος, ὅπως ὅλοι οἱ τότε συμμαθηταὶ του, καὶ ἀντικυβερνητικὸς· εὕρισκόμενος δὲ ποτε ἐν Ναυπλίῳ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1831, καὶ ἐπισκεφθεὶς ἐν τῷ Κυ-

βερνεῖῳ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του Σκαρλάτον, ὄντα ἓνα τῶν γραμματέων τοῦ Κυβερνήτου, εἶδεν αἴφνης εἰσερχόμενον τοῦτον· ὁ ἀδελφὸς ἐνόμισε καθ' ἑκόν του νὰ παρουσιάσῃ τὸν νέον Κωνσταντῖνον εἰς τὸν αἰδιδίμον ἄνδρα, ὅστις θωπεύσας αὐτόν: „Καὶ σὺ λοιπόν, λογιώτατε“, εἶπεν, „εἶσαι ἀντικυβερνητικὸς. Φρόντισε“, προσέθηκε μειδιῶν, „νὰ μάθῃς γράμματα, καὶ τότε θ' ἀλλάξῃς γνώμην.“ Ὅποσον δίκαια ἔκρινε καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Κυβερνήτης, ἀπεδείχθη ἐξ ὧσων ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλλ. Ἐθνους καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων, ἀλλ' ὡς πάντοτε λίαν σημαντικῶν λέξεων, ὅσας ἐχάραξε καθ' ἡν ἡμέραν ἐσχάτως ἐμελλε ν' ἀποκαλυφθῇ ὁ ὄνδρις τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου ἐν Κερκύρᾳ, ἰσχυρισθεὶς δικαίως ὅτι: „ἡ περὶ τοῦ Κυ-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἐθνους.

βερνήτου ἀλήθεια δὲν θέλει ἀποκαλυφθῇ, ἐνόσω τὸ ἑλλη-
νικὸν ἔθνος δὲν ἐννοήσῃ τί ἐστὶ Κυβέρνησις. Ὁ Ἰωάννης
Καποδίστριας ἦτο ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες
ἀναλαμβάνοντες ἐν καιροῖς κρίσιμους τὴν τῶν πραγμάτων κυ-
βέρνησιν, ἢ σώζουσι τὴν πολιτείαν, ἢ θνήσκουσιν.“

Τῷ 1834 εἰσῆλθον ὡς ὑπάλληλος ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς
Δικαιοσύνης, ὑπὸ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ Κ. Δ. Σχινᾶ, ὅστις ἡγά-
πησεν αὐτὸν δι' ἅπαντος τοῦ βίου ὡς ἀδελφόν, παρέμεινε
δὲ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τούτῳ μέχρι τοῦ 1845, ὅτε ἀπελύθη
ὡς ἐτερόχθων.

Ἐκτοτε ἐπεδόθη συντονώτερον εἰς τὰς ἱστορικὰς αὐτοῦ
μελέτας.

Μία τῶν πρώτων αὐτοῦ πραγματειῶν, *Τὸ τελευταῖον*
ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, παρῆλθεν ἐν Ἑλλάδι ὅπως
ἀπαρτήρητος· ἀλλ' ὁ πρῶτα νικητὴς τῶν τότε γερμανῶν φιλο-
λόγων, ὁ περιφανὴς ἐν Γοτtingῇ καθηγητὴς Karl Friedrich
Hermann, λαβὼν κατὰ τύχην γινώσκον αὐτῆς, ἰδοὺ τίνα ἐξ-
ήνεγκε περὶ τοῦ ἔργου κρίσιν: „ὑπὸ τὸν τίτλον „τὸ τελευ-
ταῖον ἔτος τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας““ ἐξεδόθη πρό τινος
εἰς φῶς ἐν Ἀθήναις σύντομος μὲν, ἀλλὰ σπουδαιοτάτη ἱστο-
ρικὴ διατριβή, ἣς ὁ συγγραφεὺς μετὰ τοσαύτης πειστικότη-
τος ἀποκρούει τὴν ἄλλοτε ἐπικρατούσαν καὶ παρά τινων
μέχρι σήμερον πρεσβευομένην δοξασίαν, ὅτι ἡ Κόρινθος κατὰ
τὸ αὐτὸ καὶ ἡ Καρχηδὼν ἔτος ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀποδεικνύων ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο πολλῶ
μᾶλλον πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔτος
145 π. Χ., ὥστε καὶ παρ' ἡμῖν ἡ γνώμη τοῦ Ἑλλήνος ἀρ-
χαιοδύφου γενικῆς σχεδὸν ἔτυχεν ἤδη ἐπιδοκιμασίας“ (*Ge-
sammelte Abhandlungen*, Göttingen 1849).

Ἐτέρα τοῦ ἡμετέρου Ἱστορικοῦ πραγματεία, *Περὶ τῆς*
*ἀρχῆς καὶ διαμορφώσεως τῶν φυλῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλλη-
νικοῦ ἔθνους*, 1855 προσέκλεσεν ἐπὶ ἐν καὶ ἐπέκεινα ἔτος
κατ' αὐτοῦ ὕβρεις καὶ ἐρεσχελείας φοβεράς. Φαίνεται, ὅτι
καὶ τότε δὲν ἔλειπον ἄνθρωποι, ἀνικανώτατοι μὲν κατὰ
τᾶλλα, ἐπιτήδειοι δὲ νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὰ πάθη τῶν
ἀπλουστέρων κατὰ τῶν ἀντιπάλων των, καὶ ὅτι ἔκτοτε χρο-
νολογεῖται ἐν τῷ παρ' ἡμῖν κόσμῳ τῶν γραμμάτων ἡ κατὰ
παντὸς τοῦ ὑπερέχοντος βάνουτος καὶ μοχθηρὰ ἐπιβουλή,
τοσαύτας ἐπενεγκούσα μέχρι τοῦδε ἀδικίας. Καὶ ὅμως ὁ
Κούρτιος ἔγραψε περὶ αὐτῆς κρίσιν, ἣς τὰ ἐγκώμια ἀπεξη-
μύωσαν τὸν συγγραφεὰ διὰ τὴν τῶν ὁμογενῶν οἰκτρὰν πα-
ρανόησιν. „Ἡ περὶ ἣς ὁ λόγος πραγματεία, ἐπιφέρει ὁ διά-
σημος ἱστορικὸς μετὰ μακρὰν καὶ ἐπαινετικὴν τῶν δύο ἄλλων

καὶ ταύτης ὀνάλυσιν, διεγείρει πολλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ
ἀναγνώστου καὶ πᾶς τις, διατρέξας τὰς ἱστορικὰς ταύτας
μελέτας, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὅπως νέαι καὶ ἀγνωστοὶ μέχρι
τοῦδε εἰσηγοῦνται πρὸς ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων ἐπόψεις.
Πλεῖστοι ὑπερχρόνιοι προλήψεις ἐξηγοῦνται ἐπιτυχῶς καὶ
διαλύονται διὰ παντός, ἡ δὲ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατὰ-
στασις προάγεται εἰς νέον διὰ τὴν ἐπιστήμην φῶς. Ὁ Ἑλ-
λην Ἱστορικὸς δεικνύει ἀγαστήν ὄντως ἐν τῇ ἐρευνῇ ἀνεξ-
αρτησίαν, ἔχει ὀξυδερκέστατον ὄντως βλέμμα καὶ ζῆλον γνη-
σίως ἐπιστημονικὸν καὶ πάντοτε τῆς ἀληθείας ὑπερμαχοῦντα.
Διὰ τοὺς ἄλλογενεῖς εἶνε τῇ ἀληθείᾳ εὐφρόσυνον, βλέποντας
ἐν τοῖς Ἑλλήσι τοσαύτην περὶ τὴν μελέτην τῆς πατρίου
ἱστορίας δεινότητα καὶ τοσοῦτον ζῆλον πρὸς διδασκαλίαν
αὐτῆς ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ Πανεπιστημίῳ“ (*Göttingische ge-
lehrte Anzeigen*, 20. Stück, 1857).

Ἡ μεγάλη Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶνε πασί-
γνωστος ὡς καὶ ὁ Ἐπίλογος αὐτῆς. Τὸ Ἑθνικὸν Πανεπι-
στήμιον, ἑορτάζον νῦν τὴν πεντηκονταετηρίδα ἀπὸ τῆς ἰδρύ-
σεως αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἔργον,
τοσοῦτον κραταιῶσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τοσοῦτον
ἀμέσως καὶ τελεσφόρως ἀνταποκριθὲν πρὸς τὸν μόνον ἀλη-
θινὸν σκοπὸν, ὃν προσέθετο καὶ ἔπρεπε τῷ ὄντι νὰ διατη-
ρήσῃ ἡ παρ' ἡμῖν ἀναγεννωμένη ἐπιστήμη.

Ἐν τούτοις, ὅτε ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Ἐπίλογος θέλει με-
ταφρασθῇ εἰς τὴν γαλλικὴν, μία ἐφημερίς ἐκ τῶν ἐγκριτω-
τέρων λεγομένων ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀπορεῖ διατί θὰ μεταφρασθῇ
εἰς τὴν γαλλικὴν ἔργον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ μεταφραστοῦ! Ἐπὶ
τέλους ἡ *Histoire de la civilisation Hellénique* (Paris, Ha-
chette, 1878) συνετέλεσε μὲν εἰς τὸ νὰ φημισθῇ τὸ ὄνομα
τοῦ συγγραφέως ἀπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου πολὺ
πλεῖστον ἢ καὶ αὐτὴ ἡ μεγάλη Ἱστορία του, ἔδειξε δὲ εἰς
τοὺς ξένους δι' αὐθεντικωτάτης μαρτυρίας πῶς ὁ νεώτερος
Ἑλληνισμὸς ἐννοεῖ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ νεότητα. Ἐν γένει
δὲ ὅλαι αὗται αἱ οἰκτρὰ ἀντιζηλῖαι δὲν παρεκώλυσαν νὰ
τιμηθῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος
ὅσον πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲν ἐτιμήθησαν βεβαίως.

Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοῦ 1851 καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστη-
μίου, τῷ 1876 Πρόεδρος τῆς Ἑθνικῆς Ἀμύνης, τῷ 1879
Πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου τῶν Συλλόγων, ἐπὶ 14 ἔτη Ἐπίτι-
μος Πρόεδρος τοῦ Παρνασοῦ, τῷ 1883 Πρόεδρος τῆς Ἐκ-
θέσεως τῶν Κεμηλίων τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη
Πρόεδρος τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλ-
λόγου.

ΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΑΙ ΟΔΟΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ.

(συνέχεια).

Τότε ἐπῆλθον σοβαραὶ κρίσεις καὶ ταραχαὶ ἐν ταῖς ἐμ-
πορικαῖς ἀγοραῖς τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς εἶχεν
αὐξηθῇ, ἡ εὐπορία καὶ ἡ πολυτέλεια εἶχεν ἀναπτυχθῇ, αἱ
ἀνάγκαι ἀπῆλθον νὰ ἱκανοποιηθῶσιν, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ἡ ἐπι-
ταθείσα χειρωνακτικὴ καὶ παραγωγικὴ τῶν ἐργοστασίων
δραστηριότης ἐπεζήτη νέας ἀγορὰς καὶ νέους ὁχετοὺς πρὸς
ἐξαγωγὴν τῶν διαφόρων προϊόντων. Συγχρόνως καὶ ὁ πλοῦ-
τος τῶν ἐμπορικῶν τῆς Ἰταλίας πόλεων ἐκίνησε τὴν ζήλο-
τυπίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν Πορτογάλλων,
καὶ μάλιστα ἄφ' οὗτοι οἱ Ἰταλοὶ ἤρχισαν ἀπ' εὐθείας νὰ

συνεννοῶνται πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Ὀλλανδοὺς καὶ
κατὰ τοὺς πλοῦς των προσωρμίζοντο εἰς τοὺς Ἰσπανικοὺς λι-
μένας. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν
Πορτογάλλων, στομωθὲν οὐκ ὀλίγον διὰ τῶν πολυετῶν πρὸς
τοὺς Ἀραβας πολέμων, εὔρε πρὸς τούτοις τροφήν καὶ εἰς τὰ
μεγαλεπήβολα σχέδια τῶν βασιλέων των, καὶ οὕτω βλέπο-
μεν αὐτοὺς περὶ τὰ μέσα τῆς 15^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἀνα-
πτύσσοντας μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν καὶ δραστηριότητα
δι' ἣς οἱ μὲν ἀνεκάλυψαν τὴν Ἀμερικὴν, οἱ δὲ περιέπλευσαν
τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος ἥτοι ἀνεῦρον τὸν αὐτὸν